

Posudek oponenta dizertační práce

PhDr. Michal BENDA: *Komunistické hnutí na Pardubicku: Vývoj komunistického hnutí na Pardubicku v období první Československé republiky a jeho ideologické proměny*, Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, Ústav historických věd, 2023, 436 stran + 46 příloh

Dovolím si na úvod poznamenat, že předložená dizertační práce má své nezpochybnitelné kvality a je vidět, že za ní stojí nemálo poctivě odvedené heuristické práce. Od oponenta se však očekává, že se bude soustředit především na nedostatky textu a upozorňovat na jeho slabiny. Proto se autorovi i členkám a členům komise předem omlouvám za následný, místy až příkře formulovaný posudek.

Z jazykového hlediska je práce velmi kvalitní. Překlepů či stylistických nesrovnalostí je v textu minimum. Překračuje v tom dalece obvyklý průměr dizertačních prací v oboru historie, s nimiž jsem byl během své profesní kariéry konfrontován, a nepochybně si za to zasluhuje pochvalu. Autor má rád přímé citace pramenů a organicky je vkládá do svého textu, což přispívá k jeho živosti. Namítl bych v tomto směru pouze, že často kapitolu či podkapitolu uzavírá citací pramene. To by nemělo být. Prameny nemluví samy za sebe, jsou jen oporou pro naše tvrzení o minulosti. Proto by měl vždy poté následovat autorův výklad, co z něho vyplývá, a tím danou část textu uzavřít.

Na práci je vidět, že autor prošel značné množství archivních pramenů a dobového tisku a poctivě na ně v poznámkovém aparátu odkazuje. Jistěže by bylo možné u takto široce koncipované práce namítat, že mohl projít ještě další zdroje. Domnívám se však, že v této podobě je pramenná základna zcela akceptovatelná pro zpracování výzkumných otázek, jak si je autor vymezil v úvodu dizertační práce. Měl bych jen dvě podstatné námitky v této věci: Za první, autor vůbec nepracuje se sjezdovými protokoly. Ty byly navíc později edičně zpracovány během 60.–80. let, a proto jsou v knihovnách relativně snadno dostupné. Vždy ve sjezdových zprávách se nacházely informace o fungování strany v krajích, někdy – jako na II. Sjezdu byla přiložena i relativně podrobná statistika – a když se autor zabývá interakcemi mezi stranickým centrem a regionálním vedením, pak by zde dobře mohl vidět, jak zde průběžně působili pardubičtí delegáti. Za druhé, postrádám jako informační zdroj protokoly městského zastupitelstva či dalších orgánů samosprávy. Uznávám, že autor příležitostně hovoří o působení komunistů v těchto orgánech, ale činí tak vždy z pramenů jiné povahy. Proto se ptám pro účely obhajoby: Zápisy ze zastupitelstva nejsou k dispozici? Právě zde totiž by bylo vidět, jak komunisté interagují s ostatními politickými proudy. Pokud se tyto interakce sledují jen z dobového tisku, jak autor zpravidla činí, je nutně výsledný obrázek silně konfrontační.

Objem sekundární literatury působí až úctyhodně. Z hlediska množství literatury uvedené v seznamu (a řádně ocitované v poznámkách) nemám závažnější námitky. Za nedostatek považuji autorův nezáměr o zahraniční specializovanou a nepřeloženou literaturu. Když rozebírá v úvodu existující literaturu k dějinám komunistického hnutí, tak komentuje výhradě syntézy a monografie, které byly přeloženy do českého jazyka. V poznámkách se sice tu a tam objevují odkazy na cizojazyčnou literaturu. Jejich funkce je však ornamentální, nejde o skutečné citace, které by dokazovaly práci s dotčenou knihou, nýbrž jde vždy jen o odkaz na možnost dalšího čtení k problematice či osobnosti. I

když v kapitole 2.1. až nebývá extenzivně komentuje své prameny a literaturu, postrádám hlubší vhled. V podstatě jde jen o výčet textů k jednotlivým problémům, a jen výjimečně se u některého autor zastaví hlouběji a kriticky. Zřídka taková kritika pak přesáhne horizont banálního konstatování, že např. starší kniha odpovídá v ideologickém zatížení době, ve které vznikla. Domnívám se, že v této věci platí pravidlo, že méně znamená více (jakkoli uznávám, že i řada renomovaných historiků se jím neřídí). V rozboru literatury nejde o to, aby byl zmíněn kdejaký publikovaný kus. Od toho je závěrečný seznam, a nebo se to dá odbýt v poznámce. Z vlastního textu by mělo především vyplynout, v čem tkví omezení našeho dosavadního poznání a v čem předložená dizertační práce tento horizont překračuje.

Za největší nedostatek práce považuji její celkovou koncepci, tj. jak autor strukturoval zpracování svého tématu. K tomu mám námitek několik:

Za prvé, mohu-li být na tomto místě sarkastickým, skoro jsem se při čtení divil, že autor nezačal pojednání ve stylu středověkých kronikářů od prvních starozákonních knih o vzniku světa. Domnívám se, že celá 3. kapitola je úplně zbytečná. Pokud se chci zabývat analyticky meziválečnou regionální složkou komunistické strany, vskutku nemusím psát o Diogénovi nebo diggerech. Pokud by tato časově vzdálená témata byla nějak organicky propojena s vlastním předmětem studia (např. že by autor hledal styčné body v programech), pak by to mohlo možná mít nějaký smysl. Takhle to však jen zbytečně nafukuje práci a má to pro ni naprosto nulovou hodnotu. Navíc tyto části jsou psány výhradně ze sekundární literatury, jejich charakter je ryze popisný a nepřináší ani žádnou originální interpretaci. Proto v této dizertaci nemají mít místo. Navíc si nejsem jistý, zda autor porozuměl kvalitativní odlišnosti marxismu od jiných forem sociálního radikalismu, kterými se zabývá. Nárokoval si svůj vědecký status, což – jak se domnívám – bylo fundamentální pro porozumění strategii i taktice komunistického hnutí. O tom se však v práci, když už takové části do ní vůbec jsou zařazené, nedočteme nic. Alespoň, pokud by autor vzal do ruky Maliovu Sovětskou tragédii (používá v dizertaci pouze jeho Lokomotivy dějin), porozuměl by lépe specifičnosti leninistické interpretaci Marxe.

Za druhé, samotné členění kapitol není moc vhodné. Dizertační práce je rozčleněna do 6 kapitol. Obsahově to členění sice dává smysl, ale z hlediska rozsahu jsou zcela nesouměřitelné. Vždyť 5. kapitola představuje bezmála polovinu celé práce a na zbylých pět kapitol zbývá půlka celé práce. Tento nedostatek autor poněkud umenšuje podrobným členěním do dalších dvou stupňů podkapitol.

Za třetí, autor se hlásí v závěru k účelnosti chronologické posloupnosti ve výkladu. Proti tomu nic nemám. Ale chronologicky řazené pojednání nejprve o světovém komunistickém hnutí, pak celostátním a pak regionálním není jednak příliš originální (všechny tři provázat by bylo jistě užitečnější) a jednak znesnadňuje zodpovězení jedné z klíčových výzkumných otázek, tj. jaká míra autonomie jednání existovala v řadách komunistů na regionální úrovni. Pokud by se mu všechny tři roviny ve výkladu prolínaly, fungoval by text určitě lépe. Znamenalo by to však totální překopání celé struktury práce. Uznávám, že strukturace textu je autorská licence a že vždy jsou možné alternativy. Z pozice oponenta si však dovoluji podotknout, že mohl autor postupovat jinak a patrně daleko účelněji.

Oceňuji, že autor si v úvodu vytyčil jasně definované otázky a v závěru práce si je také zodpovídá. Nutno ovšem poznamenat, že tyto odpovědi v závěru jsou velmi extenzivní a spíše se podobají sumarizaci obsahu předchozího textu, což by nemělo být. Jinak se ale domnívám, že předvedená dizertační práce více méně uspokojivě tyto otázky zodpovídá. Určité pochybnosti mám u čtvrté otázky (proměny personálního obsazení). Zde autor postupuje naprosto nesystematicky. Já to chápu, že možná narážel na nedostatek pramenů. Ale posbírat pár medailonů, u nichž není jasné, nakolik jsou reprezentativní, to je poněkud málo. Nebylo možné sestavit alespoň jmenné seznamy osob, které

figurovaly v orgánech strany v regionu (ve smyslu jako Čtverák udělal schematismus pro KSČ v republikovém rozměru)? Intuice mi říká, že i s kusou pramennou základnou se v této věci dalo udělat daleko více, ale třeba mi autor během obhajoby dokáže opak. Obdobně i postrádám – i kdyby jen dílčí – proniknutí do každodennosti funkcionářů, jejich sociálních vazeb apod. Sám jsem se o to pokoušel a i když je to mravenčí práce, k nějakým výsledkům se dobrat dá. Autor pročetl velké množství pramenů, proto usuzuji, že by mu poskytly více informací, než aby se nakonec spokojil jen s rámcovými medailonky pár osob.

Z hlediska žánrového se autor přidrží tradičního narativního, chronologicky řazeného pojednání. To je sice akceptovatelné, ale nikoli nejšťastnější pro cíle výzkumu, jak si je vytyčil v úvodu. Z části věnované pardubickému regionu mám dojem badatelského impresionismu. Autor zkrátka poskládal do chronologického sledu to, co mu přišlo pod ruku a nějak se to týkalo pardubických komunistů, aniž by nad tím hlouběji přemýšlel. To mi přijde pro dizertační práci poněkud málo.

Na závěr mám ještě pár drobných věcných poznámek. Když autor mluví o Furetovi a jeho pozdním překladu, uniklo mu, že slovensky byl přístupný už velmi záhy. Na s. 48 autor hovoří o období humanismu, avšak nejsem si jistý, že ho lokalizuje časově správně, pokud má být až po reformaci (obvykle jej klademe do renesanční Itálie 14. a 15. století). S. 55 autor užívá pojem levice zcela anachronicky, resp. ahistoricky, a nebere zřetel na jeho historické proměny. Když už má potřebu vykládat tak zevrubně 19. století, postrádám rozbor F. Lassalla, který nepochybně pro zdejší prostředí měl význam větší než třeba Blanc. S. 123an. Postrádám zohlednění Čechů a Slováků v čistkách. s. 132 nevhodné v historické analýze používat obraty jako „strana již přestala vyhovovat požadavkům doby“. Naštěstí se to neobjevuje často. S. 192 trockistická permanentní revoluce není totéž jako export revoluce: z textu se zdá, že si to autor plete. Nebo jsem to jen špatně pochopil z jeho práce?

Z pozice oponenta se domnívám, že předložená dizertační práce splňuje řemeslné požadavky oboru, třebaže v ní spatřuju velké množství nedostatků. Pro definitivní rozhodnutí bych přihlédl i k autorově reakci na kritiku při obhajobě a vysvětlení namítaných chyb.

V Praze, dne 14. ledna 2024

.....
Jakub Rákosník